

MIOTŁA (86) *sb f*

-o- (86), [-ó-]; *końcowe a jasne*.

sg N miotła (17). ◇ *G* miotły (6). ◇ *D* miotle (1). ◇ *A* miotłę (4). ◇ *I* miotłą (17). ◇ *pl N* miotły (1). ◇ *G* mioteł (2). ◇ *A* miotły (13). ◇ *I* miotłami (24). ◇ *L* miotłach (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Związany pęk różg; virga Vulg (80)* :

a. *Narzędzie do bicia, bicz, kij; virga Vulg (57)* : ijęe iuz brali miotli aby go biczowali *OpecŻyw* 126, 126; *BielKom* E4; Połłaeś też miotłę/ ábych cię nią fkarął y poddáne twoie. *BielKron* 124, 94, 119v, 124 [2 r.].

W połączeniach szeregowych (3): Katowie gdy go [*Chrystusa*] tako motzno ku flupowi przywiązali/ miotły/ pęgi/ ij lańtzuchy gotowali/ ktorými by Iezufa biczowali. *OpecŻyw* 125v, 124v; *SiebRozmyśl* H2v.

W porównaniach (3): toć znamionuie, żeciem ia iest ten bić, któryż Bog nacię połłał abyhcie nim karał, tak iako dziecię miotłą karano bywa. *BielŻyw* 152; *RejPos* 180; Iáko miłtrz z miotłą ták fumnienie ftoi/ Nád przyrodzeniem gdy fie cnoty boi. *RejZwierc* 223v.

Przysłowie: żeby łam ná fię (iáko mowią połpolicie) miotły nie nágotował. *CzechEp* 365; [ale w [*ubodzy ludzie*] prózną trudność przed fyę wezmiecie/ prózney fyę prace podeymiecie: y prawie miotłę łami na fyę przyniefyecie. *LorichKosz* 54v (*Linde*)].

Fraza: peryfr. »na grzbiecie [*czyim*] zawždy miotła bywa« = *ktoś stale dostaje cigi, jest stale bity* (1): Ná grzbiecie łzalonego zówždy miotłá bywa *BielKom* B7.

Zwroty: »(u-, z)bić, zbit miotłą (a. miotłami)« [*szyk zmienny*] (13:1): Xánt więc złaiawfzy kucharz/ Czemu to niełmáczna warza: Kazał z niego łzáty złupić Przed łobą ij miotłami bić *BierEz* D2v, Ev, G2v; kážę go [*Jezusa*] zbitz v flupa miotłami/ bicźmi ij pęgami *OpecŻyw* 124v, 133v, 160; áby złoczyńcá przed innymi mękami/ naprzod był bit miotłami *GroicPorz* ii2, kkv; kazał łyná łwoiego Tárquiniulá łzoftego iáwnie łrod rynku miotłami vbić [...] dáiac mu winę iákoby ehciał zdrádzić oycá. *BielKron* 104; tám go kazał [*Furyjus Kamillus mistrza szkolnego*] bić miotłami nágo/ zwiázawfzy ręce opák *BielKron* 119v, 105, 117; *SiebRozmyśl* H2v. *Cf* »pęgi i miotły«.

»(u)siec miotłami« [*szyk zmienny*] (4): Pan kazał by go zwłeczono/ A miotłami vsieczono *BierEz* A2v, A3; *RejFig* Bb5v; iákis kłiádz [...] kiedy zbrodniá kát wyfwieciáycz z miáftá/ okrutnie łiekl miotłami/ vžalił fie go *GórnDworz* P2.

»wziąć miotłą« = *być zbitym* (1): Weźmiełz miotłą włzetecznice/ Wywrociwłzycie ná nice/ Trzebać młodym difcipliny/ Nie przepuřczáć żadney winy *BielKom* E3.

Wyrażenia: »miotłami biczowan« (1): [*Jezus*] kłupu przywiązan/ bicźmi, a miotłami biczowan/ y po włzem cíele zranion. *ArtKanc* E9.

»miotłami karani« (1): Perłony od męki wolne. [...]. Młódfzy niż czternaćcie łat/ ktorzy v Pręgi miotłami máią być karáni *GroicPorz* ii.

peryfr. »żelazna miotła« = *miecz* (2): To [*plug żelazny*] známionuie że moi potomkowie będą was żelázną miotłą kárac (to iest mieczem) gdyście nie chćieli roždźaney przyiác. *BielKron* 319. *Cf* *Wyrażenie przyimkowe*.

Szeregi: »miotła, (a, albo, i) bicz« [szyk 3:1] (4): by téz íwé cialo tako barzo dręczył/ ijbzy ié na każdy dzień miotłą albo biczem do krwi wyláni vbil. *OpecŻyw* 160, 133v; *RejFig* Bb5v; *ArtKanc* E9. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 1 r.*].

»kije a miotły« (1): wzięli kije á miothły iáko na flugi á nie ná nieprzyiaćiele. *BielKron* 432v.

»pęgi i miotły« (1): chrzeptem go ku flupu przywiązáli/ a lepak go po brzuchu pęgami ij miotłami tako okrutnie bili/ aż oítáwalo na pęgach mięfo *OpecŻyw* 126v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

Wyrażenie przyimkowe: »pod miotłą« (1):

~ **Zwrot:** *peryfr.* »rozkazować [komu] pod żelazną miotłą« = *prowadzić rządy silnej ręki, być władcą bezwzględny* (1): Będzyełz im rofkázował pod żelázná miotłą [*Reges eos in virga ferrea Ps* 2/9; Będziefz ie rządzil/ lafká żelázná *WujBib*] *LubPs* B2. ~

W przen (6) : *WróbŻółt* 88/33; *W vítách* głupiego/ miotłą pychy [*virga superbiae*] *Leop Prov* 14/3; widzę kogoś ftoiąc z miotłą przychylná pilnie [*Virgam vigilantem Vulg Ier* 1/11; Lafkę czuiącą *WujBib*] *BielKron* 94, 105; *RejZwierc* 223.

Wyrażenie: »miotła sroga« (1): Bo prawdá ieft miotłą froga/ A práwie dána od Bogá. *RejZwierc* 233v.

Przen (10) :

a) Bicie, razy, chłosta (4) : Czełć ma być dawána miłtrzowi á myotły fye ma być bano. *March*¹ 6 [*idem*] *March*³ 81; izem kilaś mioteł ktore mi ftárfzy wziąć kazał/ iefzczem ich od niego niewziął. *SkarŻyw* 574.

b) Władza, panowanie [nad kim] (1) : nie dopułci dłuogo trwáć pan bog miotły grzełznikow [*virgam peccatorum*; lafki grzełzników (*koment*) niedopułci, aby niezbożni dłuogo pánowáli nad pobożnymi (-) *WujBib*] nad wybranemi fprawiedliwemi fwoiemi *WróbŻółt* 124/3.

c) Kara (3) :

Zwrot: »wziąć miotłą od Boga« = *być skarany od Boga* (1): Wziąć nam ledá kiedy tą miotłą śmiertelná od Bogá chłóftę *OrzQuin* Y2v.

Wyrażenie:»miotła boża« (2): Turek Król Bábilónfki miotłą Bożą ieft. *OrzQuin* Z3v *marg*, Z3v.

d) Przełożony (2) :

Szereg: »miotła a (abo) bicz« (2): (*marg*) Ku złym przełożonym vpominánie. (-) A tubyś fie mgł obaczyc nędzniku/ iefliże nie chodzifz wedle powinności Páńfkief/ iz cye fzeptná miotłą á márnym biczem pímo fwięte przezywa/ vczynioná od Páná ludowi iego. *RejPos* 253, 253.

α. Kij noszony u pasa przez starożytnych pasterzy palestyńskich (oprócz laski do kierowania trzodą), służący im za oręż; tu w przen (4) : *WróbŻółt* H3v; Myotły twey karánye [*virga tua et baculus tuus Ps* 22/4 Lafká twoiá/ y kiy twóy *WujBib*] cyefly myę od cyebye *LubPs* F3 [*idem*] *ArtKanc* Q6v.

Szereg: »miotła i laska« (1): Abowiem miotła twoia y laska twoia [*Virga tua et baculus tuus*]/ tha mnie pociefzyła. *WróbŻółt* 22/4.

b. Pęki różeg noszone w starożytnym Rzymie przez liktorów przed najwyższymi urzędnikami jako atrybut ich władzy (6) : ábowiem ná ten czás był obyczáy/ gdy krolá wybierano/ fzedł przed nim flugá mieyfki s siekierá s fнопem mioteł/ ná znák karánia wyłtępných/ s tymi rzeczámí dáli mu w

moc páńftwo/ y poddánoś vczynili. *BielKron* 102v; Miedzy ktorými [trybunami] zázwdy ieden był przelożony/ [...] przed ktorým też znáki mieyfkie nořzono/ to ieřt/ miotły przywiązáne do łiekier *BielKron* 119, 102v [2 r.], 105v [2 r.]

c. *Narzędzie do zamiątania: scopae Murm, Mymer PolAnt, Mącz, Calep, Cn; syrus Cn (17) : Murm* 141; *Mymer*¹ [29²]v; *BibRadz Num* 4/14; Spartum, Nieyákie ziele w Hyřpaniey po Francusku Genet czynią z niey miotły. *Mącz* 404b, 50d, 362b, 373d; *BudBib* I 52 *marg, Num* 4/14; *Calep* 956a; [w Weneciiéy y w Padwi pořpolicie z tego Rufzku czynią miotły *UrzędowHerb* 61b].

miotła do czego (1): ma mieć [chłop rządny] naczyńie porządne do tego: iáko do vmiátania gmáchow miotły/ fáłkę do wody/ y do wyrzucáńia śmieći kořz *GostGosp* 152.

Zwroty: »miotłą bijáć« (1): A nie wierzę ábyř go [męża] miotłą nie bijáłá *BielSjem* 10.

»miotłą sieć« (1): Zonáć wřzytko z domu wlecze/ Dobrze cie miotłą nie łiećze. *RejZwierc* 232.

W przén (4) : *Scopae dissolutae proverbium, Rozřluta miotłá/ to yeřt niczemna rzecz áłbo ludźie. Mącz* 373d.

Wyrażenia: »miotły duszne« (1): Bo ieřli w łobie obaczy gniew rořthropne á łłufźnie vpomiárkowáne ciáło/ iuř go łnádnie vřkromić može onemi miotłámi duřznemi co s cnoty á s powřcięgliwořci robiá. *RejZwierc* 73.

»miotłámi ochędożony« (1): Wrocę łie ia [duch nieczysty] do domu mego [tj. człowieka] łkádem wyřzedł. A gdy tám przydzye/ naydzye gi miotłámi ochędożony [*scopis versam (marg) scopis mundatum (-) PolAnt Luc* 11/25] *RejPos* 98v.

»miotłá skázenia« (1): Y wymiotę iy [potomki króla Babilonu] miotłámi łkázenia [*scopabo eam in scopis delendo*] mowi Iehowá Ceweoth. *BudBib Is* 14/24.

a. [Jako wyrób opodatkovany i przedmiot daniny: Miasto Kosczian [...] Targowego od garncy, od mioteł, łuczywa, kół, od serów, od suchych ryb [...] jako sprawę dali, przychodzi do roku fl. 2 gr 28 den. 12. *LustrWpol* I 157; Wieř Mescze [...] Ogrodników dwa: jeden płáci od szynku gr 12 i miotły do dwora dawa, a drugi tylko miotły dawa. *LustrWpol* II 32.]

2. *bot. Ruscus aculeatus L., myszopłoch kolczysty, albo myszopłoch listna jagoda; krzewinka z rodziny liliowatych (Liliaceae) z obszaru śródziemnomorskiego (1) : Ruscum vel ruscus, Humilis frutex est, foliis myrti sed latioribus [...] German. Meufzdorn/ oder Keerbefen/ Scharpffer Myrtus [...] Pol. Miotłá, miert polni. Calep* 933b.

3. *astron. Kometa, zwłaszcza jej ognisty ogon; cometes Calep; cometa, stella crinita (a. comans) Cn (5) : Cometes – Miotłá cometa. Calep* 220a.

W połączniu szeregowym (1): łtąd dymy łuche y tłufte pędem wielkim idá/ że áż do Niebá łye opieráiąc/ miotły/ łyłkáńia/ y dźiwy inřze nád powietrzym czynią. *Oczko* 6.

Wyrażenia: »miotłá bożá« (1): Cometa, myotłá boza. *BartBydg* 204b.

»chomety miotłá« (1): Chomety łtráłźnéy miotłá komu złé gotuie Twa łámégo náuká o tym prorokuie *GórnTroas* 28.

Szereg: »kometa i miotłá« (1): Iáko więc po onych kometách y miotłách ná niebie baczem *SkarKaz* 5a.

Synonimy: **I.a.** *bicz, rozga*; **3.** *kometa*, »kosmata gwiazda«, »kudłata gwiazda«, »gwiazda miotłasta«, »pozorzysta gwiazda«.

IM